

**ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI**

***INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF REGIONAL
DEVELOPMENT PROCEEDINGS BOOK***

Düzenleyenler / Organizers

BOZOK ÜNİVERSİTESİ / BOZOK UNIVERSITY

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ / ÇANKAYA UNIVERSITY

NORTH UNIVERSITY OF BAIAMARE

Editörler / Editors

Prof. Dr. Emine KILAVUZ

Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER

Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ

Arş. Gör. Yunus Emre AKDOĞAN

7-9 EKİM 2010 / 7-9 OCTOBER 2010

YOZGAT - TURKEY

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

<i>Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ</i>	<i>Hacettepe University</i>
<i>Prof. Dr. Alaeddin TİLEYLİOĞLU</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Prof. Dr. Ali AKDEMİR</i>	<i>Çanakkale Onsekiz Mart University</i>
<i>Prof. Dr. Alp TİMUR</i>	<i>Dokuz Eylül University</i>
<i>Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT</i>	<i>Bilgi University</i>
<i>Prof. Dr. Ayda ERAYDIN</i>	<i>Middle East Technical University</i>
<i>Prof. Dr. Ayten Aysen KAYA</i>	<i>Ege University</i>
<i>Prof. Dr. Daniela L. CONSTANTIN</i>	<i>Bucharest Academy of Economic Studies, Romania</i>
<i>Prof. Dr. Emine KILAVUZ</i>	<i>Bozok University</i>
<i>Prof. Dr. Erdal M. ÜNSAL</i>	<i>Ankara University</i>
<i>Prof. Dr. Hüsnü ERKAN</i>	<i>Dokuz Eylül University</i>
<i>Prof. Dr. İsmail BİRCAN</i>	<i>Atılım University</i>
<i>Prof. Dr. Jamaluddin HUSAIN</i>	<i>Purdue University, USA</i>
<i>Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR</i>	<i>Balıkesir University</i>
<i>Prof. Dr. Levent KANDİLLER</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Prof. Dr. Mahir NAKİP</i>	<i>Ahmet Yesevi University, Kazakhstan</i>
<i>Prof. Dr. Mahmut ÖZDEVECİOĞLU</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Mehmet TOKAT</i>	<i>Hacettepe University</i>
<i>Prof. Dr. Metin BERBER</i>	<i>Karadeniz Technical University</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL</i>	<i>İstanbul University</i>
<i>Prof. Dr. Neşe KUMRAL</i>	<i>Ege University</i>
<i>Prof. Dr. Orhan ERDEM</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Osman DEMİRDÖĞEN</i>	<i>Atatürk University</i>
<i>Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN</i>	<i>Atatürk University</i>
<i>Prof. Dr. Recai COŞKUN</i>	<i>Sakarya University</i>
<i>Prof. Dr. Rıfat YILDIZ</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK</i>	<i>Sakarya University</i>
<i>Prof. Dr. Servet MUTLU</i>	<i>Başkent University</i>
<i>Prof. Dr. Uğur ESER</i>	<i>Abant İzzet Baysal University</i>
<i>Prof. Dr. Zeynel DİNLER</i>	<i>Uludağ University</i>
<i>Prof. Dr. Ziya Burhanettin GÜVENÇ</i>	<i>Çankaya University</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Corina RADULESCU</i>	<i>North University of Baia Mare, Romania</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Gratiela Dana BOCA</i>	<i>North University of Baia Mare, Romania</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Nisfet UZAY</i>	<i>Erciyes University</i>
<i>Assoc. Prof. Dr. Şevki ÖZGENER</i>	<i>Nevşehir University</i>

BATI KARADENİZ BÖLGESİ İÇİN EKO TURİZM BİR KURTARICI OLABİLİR Mİ?

CAN ECO TOURISM BE SAVE WESTERN BLACK SEA REGION?

Yrd. Doç. Dr. Şaban ESEN
Bartın Üniversitesi
sabanesen@hotmail.com

Öğr. Gör. Hande UYAR
Bartın Üniversitesi
handeuyar@hotmail.com

ÖZET

Ülkelerin sahip olduğu yer altı veya yer üstü doğal zenginliklerinin büyük bir kısmı için bir sınırlılık vardır. Bu sınırlılık, bu kaynakların kullanımlarıyla yok olmaları veya eksilmeleri şeklinde kendini gösterir. Ancak kullanımıyla yok olmayan ve hatta daha da önem arz eden önemli bir kaynak daha vardır. Bu kaynak ülkenin sahip olduğu turizm potansiyelidir.

Ülkemiz turizm hamlesine ciddi olarak 1982 yılında yasalanan Turizmi Teşvik yasasıyla, Akdeniz ve Ege sahillerindeki kamu arazilerinin özel sektöre 49 yıllığına kiralanmasıyla başlamıştır. Dünya Turizm Örgütü (WTO) verilerine göre, 2009 yılı itibari ile 25 Milyon ziyaretçi ve 22 Milyar dolar gelir elde edilmiştir. Bu rakamlara göre ülkemiz dünyada ziyaretçi açısından 8inci turizm gelirleri açısından ise 9uncu olmuştur. Veriler, ülkemiz açısından turizm sektörünün önemini ortaya koymaktadır. Ancak bu gelirlerin büyük çoğunluğu, dinlenme ve eğlenme amaçlı deniz-kum-güneş eksensli turizm türünden elde edilmiştir. Turizm çok farklı alt sektörlerden oluşmaktadır. Bu alt sektörlerden birisi de yine ülkemiz açısından çok büyük bir potansiyel oluşturan eko turizm pazarıdır.

Eko turizm, genellikle küçük gruplar halinde gerçekleştirilen, ailelerin işlettiği küçük tesislerde, geleneksel mimarinin ve yerel kaynakların kullanımını hedef almaktadır. Eko-turizm amacına uygun gerçekleştirildiği takdirde, hassas ekosistemlerin korunması ve bu bölgelerin içerisinde ve çevresinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik gelişmesi için kaynak yaratabilen bir araçtır. Önemli eko turizm potansiyeli olan dağlık ve ormanlık bölgelerdeki köylerde yaşayan halkın yoksulluğu göz önüne alındığında, eko turizmin sosyal sınıflar arasındaki dengesizliği azaltabilecek bir etken olduğu anlaşılabilir.

Batı Karadeniz Bölgesinin zengin bitki örtüsü ve doğal ve tarihi değerleri eko turizm için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ancak, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından konaklama tesisleri istatistikleri incelendiğinde, Türkiye'deki toplam turizm işletmecilik belgeli yatak sayısının %1,57' lik bir kısmının Karadeniz bölgesinde olduğu görülmektedir. Bu oran Batı Karadeniz Bölgesi'nde ise %0,03'e (binde üç) tekabül etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bölgede turizm olgusunun yeterli seviyede gelişmediğini sonuçuna varılabilir. Fakat şunu unutmamak gerekir ki, Karadeniz yöresine turistlerin geliş sebebi deniz-kum-güneş değildir. Bu nedenle bu bölgeye yapılan seyahatlerin tümünü eko turizm kapsamında görmek de mümkündür. Zaten eko turizm ülkemizde yeni yeni filizlenmektedir. Bu nedenle planlı bir eko turizm hamlesi için bu durumu bir şans olarak görmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Eko Turizm, Batı Karadeniz Bölgesi.

JEL Sınıflandırması: R11.

ABSTRACT

There is a limitation for a large part of the underground or above ground natural wealth that countries have.

This limitation manifests itself with the disappearance or diminution of the use of resources. However, there is a significant resource that doesn't disappear and becomes even more important when it is used. This resource is the tourism potential that a country has.

Our country started its tourism move seriously with leasing public lands in Mediterranean and Aegean coasts to the private sector for 49 years by the law "Encouragement of Tourism Act" in 1982. According to the World Tourism Organization (WTO) statistics, 25 million tourists visited our country and revenue was 22 billion by the year 2009. According to these numbers, our country is the 8th in terms of visitor's number and the 9th in terms of revenue in the world. These numbers confirms that our country is really competitive in the tourism sector. However, the majority of this income is gained by recreation and entertainment purposed sea-sand-sun tourism. Tourism consists of many different sub-sectors. One of these sub-sectors that constitute a great potential for our country is eco-tourism market.

Eco-tourism aims to use local resources and traditional architecture in small family-run establishments that are usually in small groups. If eco-tourism was carried out according to its purpose, it could create a protection of sensitive ecosystems and could be a way of developing socio-economic level of population within and around this environment. When poverty of people, who live in villages in the mountainous and forested areas that have significant eco-tourism potential, taken into consideration, it's clearly seen that it could reduce the imbalance of between the social classes.

Western Black Sea Region's rich vegetation and natural and historic values provides an important opportunity for eco-tourism. However, when Ministry of Culture and Tourism accommodation facilities statistics were examined, only %1,57 of beds that are licensed in Turkey seems to be in this region. This rate is equal to %0,03 in Western Black Sea Region. But it shouldn't be forgotten that the aim of the tourists who come to Black Sea Region isn't sea-sand-sun.

Therefore, it's possible to see all the tours that are made to this region as eco-tourism. In fact, eco-tourism is newly flourishing in our country. Therefore, this situation should be seen as a chance for a planned eco-tourism movement.

Keywords: Tourism, Ecotourism, Black Sea Region.

JEL Classification: R11.

1. GİRİŞ

Sürekliliğe dönüşmemek kaydıyla, insanların daimi olarak yaşadıkları ikametgâhlarından ayrılarak, gezip görmek, eğlenmek ve dinlenmek amacıyla yapmış oldukları seyahatlere turizm denilmektedir. Turizmle ilgili farklı tanımlar mevcuttur, ancak özü itibarı ile turizm bir gezme-görme, keşfetme, bilgilenme, başka insanları ve kültürleri tanıma amacıyla seyahat etmek ve bu esnada yaşanan olay ve ilişkileri ifade eder.

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre bu amaç için 2009 yılında 880 milyon kişi, 852 milyar dolarlık harçama yapmıştır. Bu rakam her yıl düzenli olarak artmaktadır. Turizme katılanların büyük çoğunluğu eğlenme ve dinlenme amaçlı kitle turizmini tercih etmektedir. Ülkemizi ziyaret eden turistlerin amaçları da dünya turist profili ile uyusmaktadır.

Her ne kadar yavaş yavaş değişikliğe uğramaya başladıysa da dünyada kitle turizminin payı önemli bir yer tutmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında kitle turizmine yönelik olarak tur operatörlerince hazırlanan paket turların turistler tarafından fiyatının uygunluğu ve her şey dahil olması dolayısıyla yoğun talep görmesidir.

Diğer taraftan, seyahat planını bizzat kendileri hazırlayan kişilerde vardır. Ancak dünya turizmi açısından bakıldığında bu kişilerin azınlıkta kaldığı söylenebilir. Özetle turizmde bugünkü realite, büyük kitlesel hareketlerin yaşandığı organize turlarla gerçekleşmektedir.

Eko turizm, turizm alt başlıklarından biridir. Eko turizm, kitle turizminin aksine, daha az kişinin katılımıyla ve tamamen yerel ölçekli tesislerden yararlanma arzusu ve yerel halkın ekonomik olarak desteklediği, doğaya karşı koruyucu uygulamaları içeren bir turizm çeşididir. Büyük şehirlerin koşuşturmasından ve yoğun iş ortamından kısmen kurtularak doğa ile baş başa kalmak temel amaçtır. Bu yönüyle eko turizm, şimdiden turizm türleri arasında önemli bir yer edinmektedir.

Bu çalışmada ülkemiz açısından da önemli bir potansiyel olan eko turizmin Batı Karadeniz Bölgesi açısından bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu amaçla, önce eko turizm olgusunun dünya ve Türkiye açısından gelişimi ele alınacak, daha sonra ise eko turizm olgusu Batı Karadeniz Bölgesi açısından değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise eko turizmin geliştirilebilmesi için önlem ve önerilere yer verilecektir.

2. DÜNYADA EKO TURİZM VE GELİŞİMİ

Eko turizm ile ilgili oldukça fazla tanım mevcuttur. Esasında bu anlamda bir kavram kargaşasından bahsedilebilir. Bu nedenle, anlam kargaşasına neden olmamak için, Dünya Turizm Örgütü'nün ve Uluslararası Eko Turizm Topluluğu'nun tanımları yeterli görülmüştür.

Uluslararası Eko Turizm Topluluğu eko turizmi, “çevrenin doğal ve kültürel tarihini anlamaya, ekosistemin bütünlüğünü korumaya; yerel halk için faydalı doğal kaynakların korunduğu ekonomik fırsatlar yaratmaya yönelik olarak doğal alanlara yapılan anlamlı seyahat” şeklinde tanımlamaktadır (Özbek, 2004:109). Dünya Turizm Örgütü de eko turizmi, “doğal kaynakları destekleyen, ziyaretçi etkilerini en aza indiren ve yerel nüfusun sosyoekonomik durumunun yararlı bir şekilde harekete geçmesini sağlayan, doğayı anlamak ve hoşça vakit geçirmek için diğerlerine nazaran bozulmamış doğal alanlara ziyaret ve çevresel olarak sorumlu seyahat” olarak tanımlamaktadır (Ross and Wall, 1999: 124).

Eko turizm kavramıyla aynı anlamda kullanılan bir diğer kavram ise sürdürülebilir turizm kavramıdır. Her ne kadar bu iki kavram ayrı anlamlar taşıyorlarsa da, bazı çalışmalarda birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Yine, sürdürülebilir turizm, soft turizm, kırsal turizm, yeşil turizm, çevreye duyarlı turizm, yumuşak turizm gibi kavramların da sıklıkla eko turizm yerine kullanımı söz konusudur (Plummer and Fennel, 2009: 150; Landorf (2009:54). Bazı kaynaklarda eko turizm kavramı, kırsal eko turizm (urban ecotourism) olarak da kullanılmaktadır (Wu ve diğ., 2009:1). Bir kırsal alan olarak kabul edilen çöllerde de eko turizm yapılabilmektedir. Hatta çöllerde yapılan bu tarz bir eko turizm, sunulan imkanların fazlalığı dolayısıyla (lüks konaklama ve yüzme havuzlarıyla) bir lüks turizme dönüşebilmektedir. (Ryan and Stewart, 2009: 289)

Eko turizmin ekonomik boyutlarıyla ilgili farklı tahminler yürütülmekle birlikte, Örneğin, bir Afrika ülkesi olan Kenya'da ziyaretçilerin yüzde ellisinin eko turizm amaçlı olduğu ve Afrika ülkeleri arasında en fazla geliri yine Kenya'nın elde ettiği ifade edilmektedir. (Olindo,1991:23)

Tablo1: Eko turizmin Boyutları

Sert -----Eko turizm Dağılımı ----- Yumuşak	
Çevresel değerlere güçlü bağlılık Özel ziyaretler, Uzun yürüyüşler, Küçük gruplar Fiziksel aktivite Fiziksel değişim, Hizmet beklentisi yok veya çok az Doğayla derin etkileşim Kişisel seyahat düzenlemeleri	Çevresel değerlere yüzeysel bağlılık Çok amaçlı ziyaretler, Kısa geziler Büyük gruplar Pasiflik Fiziksel konfor Hizmet beklentisi var Doğayla yüzeysel etkileşim Seyahat acenteleri veya tur operatörleri düzenlemeleri

Kaynak: Weaver, 2005:447

2.1. Eko Turizmin İlkeleri

Eko turizm aktivitelerinde dikkat edilmesi gereken kurallar vardır. Bir bütün oluşturması açısından aşağıdaki hususlara özen gösterilmesi gereklidir. Bu hususlar;

- Turizm aktivitelerinin çevre ve kültürel değerler ile uyumu sağlanmalı, turistlerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok çevrenin ve yerel halkın kültürüne saygı gösterilmelidir,
- Yerel halkın ekonomik çıkarları düşünülmelidir,
- Çevresel ve kültürel ilginin sağlanması gereklidir, kültürel alışverişi ve biyolojik çeşitliliğin korunması desteklenmelidir,
- Kaynakların tüketilmeden çevresel bir bilinç ile geliştirilmesi,
- Kaynaklara, yerel halka ve turizm sektörüne uzun vadede fayda sağlanması,
- Turistlere doğrudan (aracısız), katılımcı ve bilgi verici deneyimler sağlanması,
- Ekolojik sürdürülebilir turizmin en iyi örneğinin sunulması,
- Ziyaretçilerin hassas doğal ve kültürel çevreleri gezerken negatif etkilerini en aza indirecek şekilde hazırlanması,
- Ziyaretçilerin karşılaştıkları yerel kültür, doğal bitki örtüsü ve fauna için önceden hazırlanması,
- Ziyaretçilerin doğal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için bilgi verilerek, uygulamalı olarak düzeltici davranışların sergilenmesi,
- Ziyaretçilerin beklentilerinin karşılanması,
- Yerel halk, yerel yöneticiler, sivil toplum örgütleri, turizm sektör temsilcileri ve turistlerden oluşan ekip için seyahat öncesi, süresince ve sonrasında eğitim çalışmalarının yapılması, ekip içerisinde işbirliği ve uyumun sağlanması, ekip tarafından doğal ve kültürel çevreye karşı dürüst ve ahlaklı davranışlar gösterilmesi ve kaynakların gerçek değerlerinin bütün ekip tarafından kabul edilmesinin sağlanması,
- Olumsuz etkileri azaltmak için küçük gruplar halinde iyi ve deneyimli liderler eşliğinde seyahatlerin düzenlenmesi,
- Doğal alanların korunmasına katkı sağlanması,
- Kaynak yönetimi kapsamında kaynakların tanınması ve sınırlarının belirlenmesi,
- Doğal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için yönetici, personel ve işverenlerin yasal düzenlemeleri çok iyi bilmesinin ve kabul edilmesinin sağlanması,
- Çevre duyarlı konaklama imkanlarının yaratılması,
- Beklentilerin gerçekleşmesi için pazarlama imkanlarının yaratılması,

olarak sıralanabilir. (Kılıç Benzer, 2006: 56-57; Kuter ve Ünal,2009:150)

Bugün dünyanın en önemli eko turist pazarlarına bakıldığında ilk sırayı Amerika'nın aldığı görülmektedir. Diğer eko turist pazarları ise sırasıyla; İngiltere, Almanya, Kanada, Fransa, Avustralya, Hollanda, İsveç, Avusturya, Yeni Zelanda, Norveç ve Danimarka'dır.

3. TÜRKİYE’DE EKO TURİZMİN GELİŞİMİ

Dünya turizm trendine paralel olarak, Türkiye’de de turizm sektöründe yaz aylarında yoğunlaşma yaşanmaktadır. Turizmin bu mevsimlerde yoğunlaşmasının en önemli nedeni, okulların ve işletmelerin tatil dönemlerinin bu mevsime göre ayarlanmasıdır. Şehir otellerinin haricindeki diğer sayfiye otellerinin büyük çoğunluğu (kıyı otelleri) sezon sonunda hizmet vermemektedirler. Bu yönüyle eko turizm, turizmi on iki aya yayma prensibine de hizmet etmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere Türkiye’nin turizm olgusuyla henüz yeni sayılabilecek bir geçmişi vardır. Bu açıdan bakıldığında eko turizm kavramı ise yeni yeni gündeme gelmeye başlamıştır. Fakat ülkemizin sahip olduğu sosyo-kültürel, tarihi ve doğal zenginlikleri dikkate alındığında, eko turizm potansiyelinin de en az kitle turizmi kadar gelişmeye müsait olduğu söylenebilir.

Eko turizmle ilgili olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığının yönlendirmesi doğrultusunda çalışmalar sürdürülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun 100. Yılına atfen hazırlanan, 2023 Turizm Stratejileri içinde eko turizmde önemli bir yer tutmaktadır. Bakanlık tarafından belirlenen başlıca eko turizm uygulamaları şunlardır:

- Yayla Turizmi Projesi:

Doğu Karadeniz, Akdeniz (Toros Yaylaları) yaylalarından başlatılmış olup, ülke genelinde devam etmekte olan bir çalışma söz konusudur. Çalışma bütünü içinde bugüne kadar 26 adet yayla “Yayla Turizm Merkezi” ilan edilmiştir.

- Dağ Doğa Yürüyüşü Projesi (Trekking):

Proje kapsamında, dağ-doğa potansiyelinin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi, böylece turizmin tür ve aktivitelerinin zenginleştirilerek arz kapasitesinin geliştirilmesi alternatif turizm alanlarının koruma kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması, tanıtılması, farklı yörelerin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması amaçlanmaktadır.

- Akarsu Turizmi (KanoRafting) Projesi:

Akarsuların önemli bir bölümü, özellikle Çoruh nehri, Köprüçay, Manavgat çayı, Dim çayı, Alara çayı, Adana Feke Göksu, Zamanti, Fırat nehri, rafting, kano ve nehir kayağı için çok elverişlidir.

- Bisiklet Tur Güzergahlarının Geliştirilmesi Projesi:

Çeşitlendirme politikalarının bir gereği olarak ve yumuşak turizm yaklaşımı ile ele alınan trekking, rafting vb.. turizm aktivitelerinin yanında yine cazip bir doğa sporu olarak bisiklet sporu giderek daha çok ilgi görmektedir.

- Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi:

Atlı Doğa Yürüyüşü Kapadokya, Kastamonu, Antalya, Muğla, gibi yörelerde Seyahat Acentaları tarafından düzenlenmektedir.

- Mağara Turizmi Projesi:

Turizm çeşitliliği açısından ülkemizdeki mağaralar, önemli bir potansiyel arz etmektedir. Mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan karstlaşma özellikle Toroslar, Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Trakya ve Kuzeybatı Anadolu bölgelerinde büyüklük küçüklük yüzlerce mağara oluşumuna neden olmuştur. Önceleri bilimsel ve sportif amaçlı etkinliklerin konusu olan mağaralar, günümüzde mağara içinde ve çevresinde yapılan gerekli düzenlemelerle turizmin hizmetine sunulmaktadır.

- Sportif Olta Balıkçılığı :

Sportif, rekreasyonel ve animatif faaliyetler, bu yöndeki ihtiyaçları karşılayarak, konaklama süresini uzatan, dolayısıyla turizmin ekonomik katkısını arttıran faaliyetler olarak ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak yapılan araştırmalar sonucu, Türkiye’ye gelen turistlerin kalış sürelerinin, diğer Akdeniz ülkelerine oranla düşük olması ülkemizdeki rekreasyonel faaliyetlerin sınırlı kalmasına bağlanmaktadır.

- Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji):

Özellikle kıtalar arasında, güney-kuzey ve kuzey-güney bazen doğu-batı ve batı-doğu yönünde göç eden kuşların kullandıkları köprülerden en önemlilerinden biri belki de en önemlisi Türkiye’dir. Türkiye RAMSAR sözleşmesine taraf olmuş ve uluslar arası öneme sahip pek çok Ramsar sitesi (sulak alanı) bulunmakta ve bu bölgelerde pek çok kuş türü kışlayıp, üremektedir.

- Botanik (Bitki İnceleme) Turizmi:

Türkiye oldukça zengin bitki örtüsüne sahiptir. Avrupa'nın bir çok ülkesi yanında komşu ülkeler arasında da oldukça zengindir. Avrupa'nın tamamında tür sayısı 12.000 civarında iken Türkiye'de bu sayı 9.000 civarındadır.

- Av Turizmi:

Türkiye coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve av kaynakları açısından bir potansiyele sahip olmasına karşın, tüm dünyada önemli gelişmeler kaydetmiş, neredeyse bir sanayi haline gelmiş av turizminden yeterli pay alamamaktadır.

Söz konusu projelerin tamamlanmasının ardından, yetişmiş elemanlar, gerekli alt yapı ve yöre halklarının bilinçlendirilmesiyle birlikte, Türkiye'nin eko turizmden alacağı payın yükselmesi beklenmektedir. Eko turizm uygulamalarıyla birlikte;

- Bölge ekonomisinde üretim çeşitliliğinin artırılarak ekonomik istikrarın sağlanmasına,
- Eko-turizm uygulanacak yörelerde kırsal kesimde tarım dışı istihdam alanları oluşturulacak bu da bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılmasına, kadının statüsünün iyileştirilmesine,
- Kırsal alanlardaki nüfus göçünün durdurulmasına ve milli değerlerin korunması ve tanıtımına katkıda bulunulmasına,
- Bölgede nitelikli, niteliksiz işgücüne önemli çalışma fırsatlarının oluşturulmasına,
- Bölgede yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesine,
- Yerel düzeyde sanayi ve ticareti uyarıcı altyapı yatırımlarının geliştirilmesine,
- Gençlerin ve toplumun eğitimi ile yerel düzeyde modernizasyon sürecinin sağlanmasına,
- Sosyo-ekonomik gelişme konusunda başka seçeneği olmayan bir yörede yerel halk ve turistler tarafından kullanılacak rekreasyonel ve turistik olanaklar sağlanmasına,
- Yerel düzeyde kişisel gelirlerin ve vergi, v.b. kamu gelirlerinin artmasına,
- Yerel düzeyde imajın geliştirilmesi ve yerel halkın çevreyi koruma ve geliştirme bilincinin artmasına, katkı sağlanmış olacaktır.

4. BATI KARADENİZ BÖLGESİ VE EKO TURİZM POTANSİYELİ

Batı Karadeniz bölgesiyle ilgili ilk zorluklardan birisi bölgenin sınırlarının belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, coğrafi anlamda başka bir sınıflandırma, istatistiksel anlamda başka bir sınıflandırma söz konusudur.

Turizm Bakanlığı verilerinde Batı Karadeniz bölgesine dahil olan iller; Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya'dır.

Coğrafi olarak ise Batı Karadeniz, Zonguldak, Karabük, Bartın, Düzce ve Kastamonu illerinden oluşmaktadır.

Aşağıdaki ayırım Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan ve kanaatimizce Batı Karadeniz Bölgesinde olmayan bazı illeri de (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya, Çankırı, Sinop) içine alan ve olması gereken bazı illeri ise (Bolu ve Düzce) içine almayan bir sınıflandırmayı ifade etmektedir.

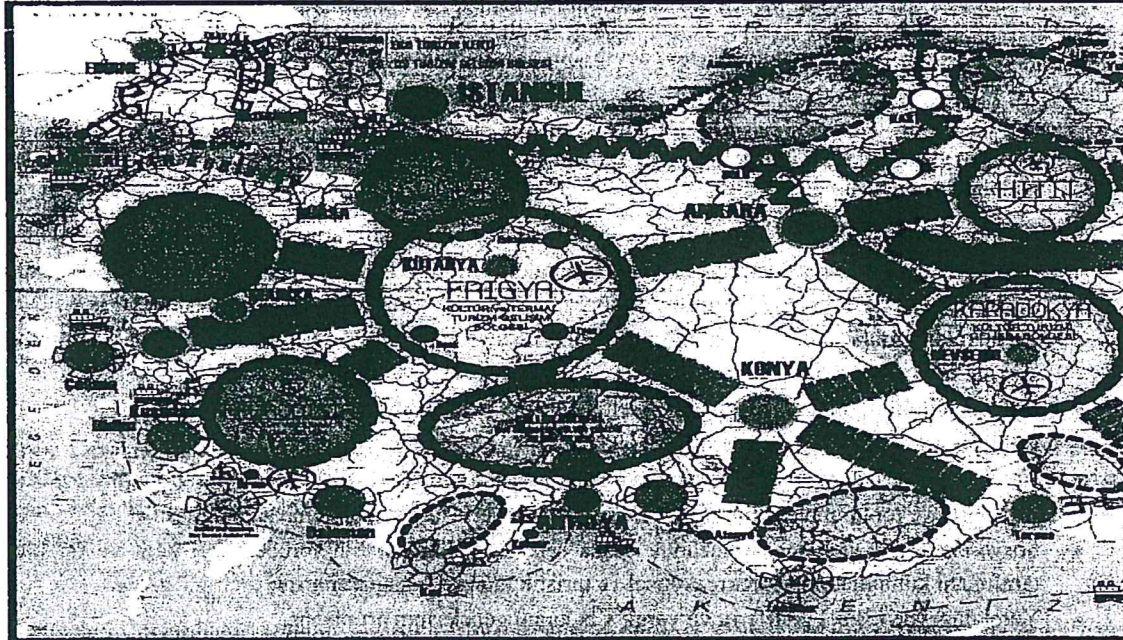
Tablo 2: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması

Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
TR8 Batı Karadeniz	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	TR811 Zonguldak TR812 Karabük TR813 Bartın
	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	TR821 Kastamonu TR822 Çankırı TR823 Sinop
	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	TR831 Samsun TR832 Tokat TR833 Çorum TR834 Amasya

Kaynak: Turizm İstatistikleri Bülteni, 2009

Bu çalışmada, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Batı Karadeniz Bölgesine dahil edilmeyen, ancak kanaatimizce bu bölgenin ayrılmaz bir parçası olan bu iki il de (Bolu ve Düzce) bu çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir.

Tablo 3: Batı Karadeniz Bölgesi Eko turizm Stratejisi

Kaynak: Turizm Bakanlığı, 2007: 92

Batı Karadeniz Bölgesi'nin eko turizm imkanlarıyla ilgili olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan eko turizm makro planına bakmak gerekir, Bakanlık çalışmalarına göre; " Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Antalya'nın iç kesimlere doğru doğusu, Torosların eteklerinde Antalya ve Mersin'in birleştiği alanlar ve GAP Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren "GAP Eko-Turizm Koridoru" biyolojik çeşitlilik açısından ve eko-turizm potansiyeli açısından Türkiye Turizm Stratejisinde öncelikle eko-turizmin geliştirileceği bölgeler olarak belirlenmiştir" denilmektedir (Turizm Bakanlığı, 2009:44). Dolayısıyla Batı Karadeniz Bölgesi'nin şu anda olmasa dahi uzun vadede önemli bir eko turizm sahası olacağı öngörülmektedir.

Tablo 4: Batı Karadeniz Bölgesi Konaklama İmkanları

BATI KARADENİZ	İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
ZONGULDAK	10	391	770	19	524	1 016
KARABÜK	17	339	685	31	479	963
BARTIN	6	265	544	46	829	2 030
KASTAMONU	7	270	717	39	727	1 725
ARA TOPLAM	30	1265	2 716	135	2 559	5 734
ÇANKIRI	2	93	177	13	243	539
SİNOP	3	71	142	31	550	1 359
SAMSUN	7	386	758	58	1285	2 760
TOKAT	9	378	748	17	399	977
ÇORUM	8	330	645	18	340	688
AMASYA	14	342	700	28	679	1 645
TOPLAM	83	2 865	5 886	300	5 837	12 795

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konaklama İstatistikleri 31.12.2008

Bakanlık verilerine göre batı Karadeniz bölgesi içerisinde eko turizm amaçlı hiçbir Yayla Evi, Çiftlik/köy Evi ve Dağ Evi faaliyet göstermemektedir. Ancak, kayıtlarda görünmemekle birlikte, doğal yapıyla ters düşmeyecek şekilde milli parklar içinde (Yedi Göller ve Küre Dağları Milli Parklarında) bungalow tipi konaklama imkanlarının olduğu bilinmektedir.

Yine Bakanlık verilerine göre, Türkiye'deki Turizm İşletme Belgeli Tesis sayısı 2 566, oda sayısı 268 633 ve yatak sayısı ise 567 470'dir. Bu verilere göre Batı Karadeniz bölgesindeki toplam yatak (2 716) sayısı Türkiye genelinin %0,3'ü (binde üç) gibi çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır.

4.2. Bölgenin Eko turizm Kaynakları

Doğaya dayalı bir turizm türü olduğundan, öncelikle bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların varlığı önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Batı Karadeniz Bölgesi, milli parklar, tabiatı koruma alanları ve tabiat alanları açısından diğer bölgelerimize göre daha zengindir. Tablo 5'den de görüleceği üzere özellikle Bolu ili başı çekmektedir.

Türker ve Çetinkaya'nın (2009:20-21), Batı Karadeniz Bölgesi'yle ilgili yaptıkları ayrıntılı çalışmada, bu bölgede yapılabilecek eko turizm aktiviteleri olarak; Dağ ve doğa yürüyüşü, Yayla turizmi, Akarsu turizmi, Bisiklet turları, Atlı doğa yürüyüşü, Mağara turizmi, Sportif olta balıkçılığı, Kuş gözlemciliği, Bitki (Botanik) gözlemciliği, Kanyon yürüyüşü, Foto safari sayılabilir.

Tablo 5: Batı Karadeniz Bölgesindeki İllerin Eko turizm Kaynakları

Kaynaklar	Kastamonu	Karabük	Bartın	Zonguldak	Bolu	Düzce
Küre Dağları Milli Parkı						
Yedi Göller Milli Parkı						
İlgaz Dağları Milli Parkı						
Kavaklı Tabiatı Koruma Alanı (Yenice)						
Çitdere Tabiatı Koruma Alanı (Yenice)						
Kökez Tabiatı Koruma Alanı (Merkez)						
Sülüklügöl Tabiatı Koruma Alanı (Mudurnu)						
Akdoğan ve Rüzgarlar Tabiatı Koruma Alanı (Mekez)						
Bolu Kale Fındığı Tabiatı Koruma Alanı						
Demirciönü Tabiatı Koruma Alanı (Akçakoca)						
AbantGölü Tabiat Parkı (Merkez)						
Samandere Şelalesi Tabiat Parkı						

Kaynak: Türker ve Çetinkaya (2009) dan yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

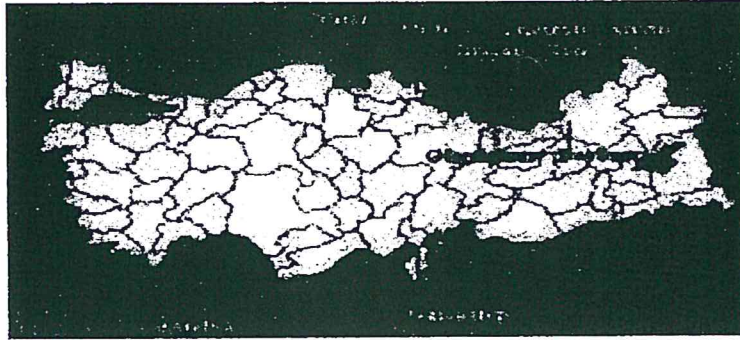
4.2.1. Yayla Turizmi İmkânları

Ülkemiz, sahip olduğu uygun iklimsel özellikler, üstün peyzaj değerleri, kırsal öğelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık/tırmanışlar, atlı doğa gezisi, trekking, yamaç paraşütü, flora/fauna incelemesi, jeep safari vb. doğa sporlarına uygun alanlar ile yayla turizmine son derece elverişlidir.

Ülkemizde yayla odaklı turizm gelişimi yerine, yaylaların; diğer turizm çeşitlerini destekleyici unsur olarak değerlendirildiği, kalış süresinin uzatılması hedefiyle, Yayla Turizmi Gelişme/Eylem Bölgelerinin belirlendiği görülmektedir.

Batı Karadeniz Bölgesinde, özellikle Bolu, Düzce ve Kastamonu illeri başta olmak üzere yaylacılık olanakları mevcut olmakla birlikte, Turizm Bakanlığı tarafından bu yaylaların rehabilitasyonu açısından herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ülkemizde aşağıdaki haritada da görüleceği üzere, Doğu Karadeniz Bölgesi, Antalya, Gaziantep ve Sinop illeri yayla turizmi açısından ön plana çıkan iller arasındadır.

Tablo 6: Türkiye’de Yayla Turizm Bölgeleri

Kaynak: www.turizm.gov.tr (24.06.2010)

4.2.2. Mağara Turizmi

Turizm çeşitliliği açısından ülkemizdeki mağaralar, önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ülkemizin % 40’ı, mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan karstlaşmaya uygun kayalardan meydana gelmiştir. Erimeye uygun kayaların kapladığı alan ve bu alanlarda tespit edilen mağara sayısının oranına göre Türkiye’de 20.000’den fazla mağaranın bulunabileceği öngörülmektedir. Bunlarda 800’ü MTA, 450 tanesi de değişik kulüp ve derneklerce olmak üzere ancak 1250’si incelenmiştir.

Batı Karadeniz Bölgesi de mağara turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Tablo 7: Batı Karadeniz Bölgesindeki Mağara Türleri

TURİZME AÇIK MAĞARALAR	İli
Gökgöl Mağarası	Zonguldak
Gürcüoluk Mağarası	Batın
Mencilis Mağarası	Karabük
EKİPMANLI NORMAL ZİYARETÇİLERİN REHBER EŞLİĞİNDE ZİYARET EDEBİLECEKLERİ MAĞARALAR	
Çayırköy Mağarası	Zonguldak
İlgarini Mağarası	Kastamonu
EKİPMANLI PROFESYONEL ZİYARETÇİLERİN GİREBİLECEĞİ MAĞARALAR	
Kızılelma Mağarası	Zonguldak

Kaynak: www.turizm.gov.tr (24.06.2010) verilerinden yararlanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

4.2.3. Av Turizmi

Türkiye'nin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumdadır. Ülkemiz ormanlarında düzenlenecek Av Turizmi için, "Kara Avcılığı Kanunu" ve bu kanuna dayanılarak çıkartılan 08.01.2005 tarih ve 25694 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Yerli ve Yabancı

Avcıların Av Turizmi Kapsamında Avlanmalarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile 6831 sayılı "Orman Kanunu" hükümleri kapsamında Çevre ve Orman Bakanlığının bünyesinde oluşturulan Av Komisyonu tarafından alınan kararlar (yönerge ve talimatlar) ile adı geçen Bakanlığın koyacağı esaslar dahilinde yürütülmektedir.

Batı Karadeniz Bölgesinde, Bolu, Karabük ve Bartın illerinde, kota sınırları dahilinde yerli ve yabancı avcılara Kızıl Geyik, Karaca ve Domuz av imkanları sağlanmaktadır. Bakanlık her yıl uygulamalara ilişkin esasları belirlemekte ve av turizminde yararlanmak isteyen kişiler Av Turizmi Lisanslı Seyahat acentelerinin düzenledikleri turlara katılabilmektedirler.

Tablo 8: Ülkemizde Avına İzin Verilen Av Hayvanları ve Avlanma Tarihleri

AV HAYVANLARI	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Karaca	01.05.2009	31.10.2009					X	X	X	X	X	X		
Kızıl geyik	01.09.2009	31.12.2009									X	X	X	X
Ceylan	01.08.2009	31.12.2009									X	X	X	X
Yaban keçisi	01.08.2009	31.03.2010	X	X	X					X	X	X	X	X
Melez y. keçisi	01.08.2009	31.03.2010	X	X	X					X	X	X	X	X
Çengelboynuzlu d. k.	01.08.2009	31.12.2009	X	X	X					X	X	X	X	X
Yaban domuzu sürekl avı	01.09.2008	20.02.2010	X	X						X	X	X	X	X
Yaban domuzu bek avı	01.04.2009	31.03.2010	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Yaban domuzu bek avı (**)	30.03.2009	31.12.2009	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Çakal	15.08.2009	31.01.2010	X							X	X	X	X	X
Tilki	01.10.2009	31.01.2010	X									X	X	X

Kaynak: www.turizm.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.06.2010)

4.2.4. Kuş Gözlemciliği

Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan bir gözlem sporudur. Türkiye'deki toplam kuş türlerinin sayısı Avrupa'nın tamamında bulunan kuş türleri kadardır.

Ülkemizin kuşlar açısından zengin olmasının en önemli nedenleri, zengin sulak alanlara sahip olması ve kuş göç yolları üzerinde bulunmasıdır. Türkiye'de kuş gözlemciliği son yıllarda dünyadaki gelişmelere paralel olarak hızla yayılmaktadır.

Bölgede, Kastamonu- Çankırı ve Sinop'ta Sakallı Akbaba, Kızıl Akbaba ve küçük kartal türleriyle, dikkuyruk ve kışlayan su kuşu gözlemlenebilir.

5. BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE EKO TURİZM EKONOMİK KATKISI

Sadece eko turizm anlamında değil, bölgenin tüm turizm türleri açısından değerlendirmesi yapıldığında, bölgedeki tesis sayısı en önemli veri olarak alınabilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bölgedeki tesis sayısı ülke genelinin %0.3'üne (binde üç) tekabül etmektedir. Bu oran, bölgenin turizm açısından yeterli seviyede olmadığını açık bir delildir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere bölge eko turizm kaynakları açısından zengin imkanlara sahiptir. Fakat bu imkanların değerlendirilmesi ve pazarlanması konusunda sorunlar mevcuttur. Bolu, Bartın, Karabük, Zonguldak ve Kastamonu illerinde her bir ilin coğrafi ve sosyo-kültürel yapısına uygun eko turizm olanakları geliştirilebilir. Bolu ve Kastamonu'da milli park sınırları içindeki konaklama üniteleri özellikle yaz aylarında yoğun bir taleple karşı karşıyadır. Bu ünitelerin milli parkın farklı noktalarına da yaymak hem çevreye olan tahribat azaltacaktır hem de yoğunluğun dağıtılması açısından önem arz etmektedir. Yine yaylaların eko turizm amacıyla kullanımı söz konusu olabilir. Bazı yayla evlerinin mimari yapısını bozmadan basit konaklama ünitelerine çevrilmesi söz konusu olabilir. Yine mağaraların turizme açılması, deniz sahillerinde veya milli parklar içinde kamping imkanlarının oluşturulması, av turizmi temel eko turizm türleri olarak geliştirilebilir.

Bölgede eko turizmin ekonomik boyutuyla ilgili veriler yeterli değildir. Bu nedenle eko turizmin ekonomik etkilerini ölçmek sadece bir tahminden ibaret olacaktır. Bölgenin iklim koşulları ve coğrafi yapısı nedeniyle yaz sezonunun kısa olması deniz turizmi alanında yatırımların sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bölgeye Ankara ve İstanbul çıkışlı kültür turizmi olarak niteleyebileceğimiz hafta sonu turları düzenlenmektedir. Özellikle Karabük-Safranbolu, Bartın-Amasra ve Zonguldak-Devrek üçgeni çerçevesinde hafta sonraları sürekli bir turizm aktivitesinden bahsetmek mümkündür. Bu turizm sayesinde bölgede sürekli bir hareketlilik söz konusudur. Eğer bu kültür turizmini eko turizm ile birleştirebilmek mümkün olabilirse bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı da yaratılmış olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgenin eko turizm kaynaklarıyla ilgili çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri bünyesinde yürütülmektedir. Bölgenin; milli park, koruma alanı ve tabiat alanı gibi doğal kaynaklarının yanında, yayla turizmi, mağara turizmi, kuş gözlemciliği, av turizmi ve buna ilave olarak milli park sınırları içerisinde yapılabilecek yürüyüş alanları, kamping, kanyoning, olta balıkçılığı, kırsal turizm gibi diğer kaynakları da mevcuttur.

Ancak eko turizm, doğayla iç içe olmak, mümkün olduğunca yerel kaynakları kullanmak ve katılımcı sayısının az olmasını gerektirir. Bu yönüyle bakıldığında eko turizm yatırımcılar açısından karlı bir yatırım olarak görülmemektedir. Dolayısıyla eko turizmin bölge insanına katkısı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yöre halkı bir taraftan kendi günlük işleriyle uğraşırken diğer taraftan özel sektör tarafından yeterince karlı olarak algılanmayan turizm aktivitelerinden de gelir elde edebilme imkanına kavuşabilmektedir.

Genel anlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’de eko turizm imkanları mevcut olmasına rağmen bu turizm türü yeterince değerlendirilememektedir. Bu anlamda tıpkı, kitle turizminin başlangıç aşamasında devletin oynadığı rol gibi (bazı örnek tesislerin yapılması, uzun vadeli ve düşük faizli kredi kullanımı, halkın bilinçlendirilmesi vb) eko turizm türünde de bir öncülük rolüne gerek olduğu görülmektedir.

Eko turizmin tanımından yola çıkıldığında, yabancı turistlerin bireysel olarak tanımadığı bir ülkede tek başına veya küçük gruplarla seyahat etmesi ve doğayla iç içe olması gibi bir maceraya atılması beklenemez. O nedenle ülkemiz açısından birincil eko turistlerin ülke vatandaşlarının olduğu unutulmamalıdır.

Batı Karadeniz Bölgesi açısından değerlendirildiğinde bu bölge için potansiyel eko turist pazarı İstanbul ve Ankara illeridir. Bu illerde oturan vatandaşların, şehrin gürültü ve trafiğinden uzaklaşma ihtiyacı, küçük şehirlerde yaşayanlardan daha fazladır. Eğer bir eko turizm pazarlama çalışması yapılacaksa bu şehirlerde yapılması gerekmektedir. Zaten hafta sonları Batı Karadeniz Bölgesine yapılan kültür turlarının analizi yapıldığında bu durum net olarak görülebilmektedir.

Diğer yandan, eko turizmde koruma ve kullanma ve sürdürülebilirlik çok önemli olduğundan, eko turizme açık alanlarda çevresel değerlerin tahrip olmamasına özellikle önem verilmelidir. Aynı özen bölgeye has sosyo-kültürel yapı içinde geçerlidir. Kültürün yozlaşmasına izin verilememelidir.

Ayrıca bölgede eko turizmin geliştirilebilmesi için şu hususlara da dikkat edilmesi önem arz etmektedir.

- Her il ölçeğinde eko turizm alanları ve çeşitlerinin belirlenmesi ve özellikle yetkili kurumların internet ortamlarına aktarılması,
- Eko turiste hizmet edecek tesis sahiplerinin bu konuda eğitilmeleri,
- Eko turizm alanlarında koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi ve taşıma kapasitesine dikkat edilmesi,
- Özellikle eko turizm alanında bölgesel işbirliği yapılmalı,
- Kural ve uygulamaların net olarak ifade edilmesi (örneğin, olta balıkçılığında balık başına ödenecek ücretin belirlenmesi gibi),
- Yerel halka eko turizm uygulamaları hakkında eğitim vermek,
- Yerel ölçekteki bazı evlerin örnek konaklama tesisi olarak düzenlenmesinde yardımcı olmak.

Sonuç olarak, genel olarak Türkiye ve özelinde Batı Karadeniz Bölgesi değerlendirildiğinde, eko turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilemediğini söylemek mümkündür. Ancak, bu durumu bir şans olarak da görmek olasıdır. Bir ülkenin turizm kaynaklarının tümünü turizme açması yerine kaynaklarını sınırlı olarak turizme açması mevcut talebi uzun yıllara yayması turizmin sürdürülebilirliği açısından da önem arz etmektedir. Eko turizm kaynakların uzun süre kullanılması açısından önemli bir imkan sağlar.

KAYNAKÇA

- Christine, Landorf (2009), “Managing For Sustainable Tourism: A Review of Six Cultural World Heritage Sites”, *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 17, No. 1, pp.53–70
- Devlet Planlama Teşkilatı-DPT (1989), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994, Ankara.
- Kılıç Benzer, A.Nüket (2006), Bolu-Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Eko turizm Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,
- Kozak, Metin, M.Akoğlan Kozak ve Metin Kozak (2008), Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar, Detay Yayıncılık, Ankara, 7. Baskı
- Kuter, Nazan ve H. Emre Ünal (2009), “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Vol.9, No:2, ss.146-156.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2009), 2023 Turizm Stratejisi, Ankara.
- Özbek, Hülya (2004), Turizmin Çeşitlendirilmesinde Doğal Kaynaklarımız ve Ornitoturizm Yeri, T.C. Turizm Bakanlığı II.Turizm Şurası Bildirisi, Cilt:1, s.109
- P. Olindo (1991), “The Old Man of Nature Tourism: Kenya,” in T. Whelan, ed., *Nature Tourism: Managing for the Environment*, (Washington, DC: Island Press) Vol: 23.
- Plummer, Rayn and David A. Fennel (2009), “Managing Protected areas for Sustainable Tourism: Perspective for Adaptive Co-management” *Journal of Sustainable Tourism*, Vol.17, No.2, pp.149-168
- Ryan, Chris and Morag Stewart (2009), “Eco-tourism and Luxury- the Case of Al Maha- Dubai”, *Journal of Sustainable Tourism*, Vol.17, No.3, pp.287-301
- Stronza, Amanda and Javier Gordillo (2008), “Community Views of Ecotourism” *Annals of Tourism Research*, Vol. 35, No. 2, pp. 448–468, 2008
- Türker, Nuray ve Adnan Çetinkaya (2009), Batı Karadeniz Bölümü Eko turizm Potansiyeli, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Weaver, David B. (2005), “Comprehensive and Minimalist Dimension of Ecotourism”, *Annals of Tourism Research*, Vol.32, No.2, pp.439-455.
- World Tourism Organization/WTO (2010), *Tourism Highlights 2009 Edition*
- Wu, Yi-Yen, Wang, Hsiao-Lin and Yu-Feng Ho (2009), “Urban Ecotourism: Defining and Assessing Dimensions Using Fuzzy Number Construction”, *Tourism Management*, doi:10.1016/j.tourman. pp.1-5.
- Yağcı, Özcan (2003), Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, Ankara, 1. Baskı.
- www.turizm.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.06.2010)
- www.unwto.org (Erişim Tarihi: 21.06.2010)